

ספרות חברתית

נסיון דחיה

פְּלִימוֹ הָיָה רָגִיל לֹמֵר בְּכָל יוֹם: "הֵינִי בְּעֵינֶיךָ, הַשְּׁטָן" (לאות התגרות - אינני פוחד ממך).
 פֶּעַם אַחַת בָּא הַשְּׁטָן בְּעָרֵב יוֹם הַכַּפּוּרִים וְנָדְמָה לוֹ בְּעֵנָי, וְקָרָא עַל הַפֶּתַח (בִּיקֵשׁ נִדְבָה).
 הוֹצִיאוּ לוֹ פֶּתַח.
 אָמַר לוֹ: "בַּיּוֹם כְּגוֹן זֶה - הַכֵּל מִכַּפְּנִים וְאֲנִי מִכַּחוּץ?"
 הַכְּנִיָּסְהוּ וְהִבִּיאוּ לְפָנָיו פֶּתַח.
 אָמַר: "יוֹם כְּגוֹן זֶה - הַכֵּל אֶצֶל הַשְּׁלֶחָן וְאֲנִי לְעֶצְמִי?"
 נָטְלוּ וְהוֹשִׁיבוּ אֶצֶל הַשְּׁלֶחָן.
 הָיָה יוֹשֵׁב וּמַעְלָה עַל גּוֹפּוֹ שְׁחִין וְאֶבְעָבוּעוֹת וְעוֹשֶׂה דְּבָרִים מְאֻסִּים.
 אָמְרוּ לוֹ: שָׁב יָפֵה.
 אָמַר לָהֶם: תִּנְנוּ לִי כּוֹס.
 נָתְנוּ לוֹ כּוֹס.

נְתַחֲמֶם וְהִתְחִיל זֹרֵק לְתוֹכוֹ כִּיחֹ וְנִיעָזוּ (רוק ונזלת).
 נְעָרוּ בּוֹ.
 נָפַל וָמַת.
 יָצָא קוֹל: "פְּלִימוֹ הָרַג נֶפֶשׁ!"
 כָּרַח פְּלִימוֹ חֵיץ לְעִיר וְנִתְחַבֵּא.
 הִלָּךְ הַשְּׁטָן אַחֲרָיו.
 נָפַל לְפָנָיו.
 בְּשָׂרָאָה הַשְּׁטָן שֶׁהוּא מְצַמֵּר,
 נִתְנַלְּהָ לוֹ (גִּילָה לוֹ אֵת זֹהוּתוֹ) וְאָמַר:
 מִפְּנֵי מָה אֵתָּה רָגִיל לֹמֵר כֵּךְ?
 - אֵלָּא הֵיאָךְ אָמַר?
 - אָמַר: וְנָעַר ה' בְּךָ, הַשְּׁטָן!
 (מתוך ספר האגדה, בעריכת ח"נ ביאליק ו"ח רבניצקי, מבוסס על תלמוד בבלי קידושין פא)

- מהו האתגר שהשטן מציב בפני פלימו? בין אילו שני ערכים נוצרת התנגשות עקב כך?
- האם פלימו נהג כשורה? מהי ההתנהגות הרצויה במצב זה בעיני מספר הסיפור?
- אילו פרטים הפתיעו אתכם במהלך הסיפור? האם הוא יכול להיכתב בצורה "כנאלית" יותר? מה הבחירה לספר כך את הסיפור באה ללמד?
- אילו מסרים הסיפור בא ללמד? איזה יתרון יש להעברת המסרים הללו בצורה של סיפור?

אירוע רב נפגעים

אבל דומה כי האלטרואיזם של אבא הגיע לשיא אלימותו בסעודת-המצווה שהגה לכבוד הבר-מצווה שלי (...)
 ומעמד שהתקיים באותו ערב חורפי בביתנו כאילו יצא מתוך אחד מצוירי התופת הימי-ביניימיים של הירונימוס בוש או מטיס גרנוואלד*. בראש השולחן בצורת T, שבשל עקשנותו של אבא נאלצה אמא לפרוס עליו מפות חדשות ולערוך אותו בצלחות פורצלן וכלי כסף (...)
 הסבו ארבעה רבנים נשואי-פנים, שבאו לבושים בבגדי שיראין (=משי משובח) כיאה למעמד. בתווך, בין הרב קיפניס** והרב זווין*** מימין וה' אריה לין****
 והרב סנדומירסקי משמאל, ישבנו אבא ואני (...)
 האורחים, שהמתנו להם, עמדו להיכנס בכל רגע, ואכן, בשעה היעודה נפתחה הדלת ובפתח עמד ר' לייביש, הכרוז אדיר הגוף של החברה קדישא, הסובב והולך ברחובות ומכריז בקולו האימתני על מועדי ההלוויות, ובעקבותיו נדחפו פנימה זה אחר זה קבצנים ובעלי-זומין, מטורפים וקשי-יום, שאותם ליקט וקיבץ ר' לייביש בפקודתו של אבא בבתי-התמחוי ובארץ תחתיות, העלה אותם מבור שאון מטיס היוון. כמו במעשה זי"ן הבעטלירש (קבצנים) של ר' נחמן מברסלב, שיזכיר הרב זווין אחר-כך בדרשתו, נכנסו ובאו עיוור וחירש וכבד-פה, עקום צוואר ובעל חסוּרְת, קבצן קטוע ידיים ואחר קטוע רגליים שדילג פנימה על גדמיו (...)
 כבר בעת הגשת הרגל הקרושה התחילו להתגשם נבואות החורבן של אמא. כבד-הפה, שלא רצה להמתין לתורו, חסף מתחת ידיו המגששות של העיוור מחוסם הפנים את מנתו, ואילו לוי טרגר האריך לשון על קטוע הידיים שהמתין לר' לייביש שיאכיל אותו, נטל בכפו הענקית את המצ"ה ואת קובי"ת הקריש הרוטטת עליה, דחסם בבת-אחת לתוך פיו ואגב כך נפח בבוז נפיחה של מטה. כשהגיע תור המרק, עלתה השמיימה שוועתם של ילדי-השעשועים של אבא כעשר אמבטיות המתרוקנות ממיהן. הם לגמו את המרק היישר מן

* הירונימוס בוש (הולנד, 1516-1450) היה צייר ידוע ופורה ביותר במאות ה-16-15.
 ** מתיאס גרנוואלד (גרמניה, 1528-1470) היה צייר גרמני חשוב, שבמשך מאות בשנים היה שמו עלום כמעט, ורבות מיצירותיו יוחסו לבן דורו, אלברכט דירר.
 * הרב שמואל קיפניס (נולד ברוסיה ב-1883, נפטר בישראל ב-1979) היה רב העיר אובריטש בצפון אוקראינה, ורב שכונת בתי הורגשטיין בירושלים, מייסד ומנהל מכון אוצר הפוסקים בירושלים.
 * הרב אריה לין (נולד בפולין ב-1885, נפטר בישראל ב-1969) היה משיג בתלמוד תורה "עץ חיים", שנודע כאיש חסד. בונה אבי האסירים או רב האסירים.
 * הרב שלמה יוסף זווין (נולד בבלארוס ב-1885, נפטר בישראל ב-1978) היה מרבני הציונות הדתית ברוסיה ובא"י. העורך הראשון של האנציקלופדיה התלמודית, חתן פרס ישראל לספרות תורנית.
 * הרב שלמה יוסף זווין (נולד בבלארוס ב-1885, נפטר בישראל ב-1978) היה מרבני הציונות הדתית ברוסיה ובא"י. העורך הראשון של האנציקלופדיה התלמודית, חתן פרס ישראל לספרות תורנית.

הפנכות והמצקות והצלחות, ואמא שהשיגה בחסרון הכפות, לחשה על אוזנו של אבא, כי כל הסכום הולך ונעלם. אבל הוא ישב זוח-דעת בראש השולחן, מגבעתו שמוטה לאחור, ואמר כי המקום יחזיר לנו את החסר והגניב מבט אל הרבנים לראות איזה רושם עושים עליהם דבריו. כל צמד רבנים התחלשו זה עם זה בדברי תורה, אוכלים פיסות קטנות מן המצייה או מגישים אל פיהם באיסטניסיות את הכף, כמו שהאוכל אינו נחשב בעיניהם (...)

לאחר ברכת-המזון, שבזימונה כובד ר' אריה ליון, רכן אבא שלי, הושיט לי צרור שטרות, וביקש בהנמכת קול כי בשעה שיבואו הקבצנים לברך אותי במזל טוב אתחב לידיהם כבדרך אגב שני שטרות. התחננתי על נפשי וביקשתי שיעשה זאת במקומי, כי אני נגעל מן הנגיעה בהם, אבל הוא אמר כי לקדם בברכה את ידו המושטת של יהודי ולהחיות בצדקה את נפשו הרעבה - זו אהבת ישראל אמיתית.

אבל גם בכך לא מלאה סאת ייסורים בערב ההוא. לפני לכתם הביתה, הכריז הרב קיפניס, כי סעודת-מצווה בלא ריקוד בסופה כל גופה צריך בדיקה. וכך, הסתדר מסביב לשולחן מעגל של חלכאים (עניים ומסכנים). החירש וכבד-הפה אחזו באבנטו (חגורתו) של כרות-הידיים, אני הפקרתי את ידי בידיים של ר' לייביש ושל הקבצן העיוור, ור' אריה נתן ידיו במעגל פרטי לקבצן קטוע רגליים. פעמים אחדות הקפנו את השולחן, שנראה כמו ערי הכיכר לאחר שמלאך ה' המטיר עליהן גופרית ואש, ואבא עומד בתווך ושר כבשעת ההקפות בשמחת תורה, "עוזר דלים הושיעה נא, פודה ומציל הצליחה נא", והכל משיבים לו "צור עולמים עננו ביום קראנו" (...)

אבא, שכעבור שעה קלה חזר הביתה, לאחר שליווה את הרבנים כברת דרך, קרב עלי בפנים זורחות והושיט לי את שתי זרועותיו, מבקש לחבק אותי. "עכשיו אתה באמת כבר בר-מצווה, אפילו הרב קיפניס והרב זווין אומרים את זה", הכריז אבא בסיפוק. אבל אני, שעמדתי בפתח האמבטיה ורק תחתוני לגופי, פרצתי בבכי, הטחתי בו את שעון ה"דוקסה" החדש וצעקתי: "אל תגע בי! אל תגע בי משוגע! אני שונא אותך!"
(חיים באר*, חבלים, עמ' 210-204)

· ילדי השעשועים של אבא - איך מתאר המספר את יחסו של האב לעניים ולמסכנות שלהם? איך מתוארת התייחסותו של הבן? · אילו חלקים אירוניים יש בסיפור? מהי הביקורת החבויה באותם חלקים? · כיצד היה נראה הסיפור לו האב היה מספר אותו ולא הבן? מה ניתן ללמוד מכך על כוחה של ה"אג'נדה" של המספר? · במה דומה הקונפליקט בסיפורו של חיים באר לזה בסיפורו של פלימו? במה הוא שונה? · מהו הפתרון ה"נכון" בעיני כל אחד ממספרי הסיפורים? מה "אנושי" יותר לפי כל סיפור, הסלידה או הנתינה?

· איזה אופי של בר מצווה מעצב האב עבור בנו? איזה ערך הוא בא ללמדו באמצעות זאת? · מה עמדת הבן כלפי האירוע? מדוע?

מהו הערך שעומד בבסיס ההתרחשות בשני הסיפורים? מה היה יחסכם לערך זה לפני קריאתם? מה התחדש בעקבות הקריאה? מה מבקשים הסיפורים מאיתנו, הקוראים, לעשות אחרת?

באותו הזמן שהתחיל רבנו (ר' נחמן מברסלב**), זכרוננו לברכה, לעסוק בספורי מעשיות אמר בפרוש בזה הלשון: הנני אתחיל לספר מעשיות, וכוונות דבריו הנה, כמו שאומר מאחר שאינו מועיל לכם לשוב אל השם יתברך על ידי התורות והשיחות הקדושות וכיוצא בזה מה שעסק ביגיעות גדולות כל ימיו להשיבנו אל השם יתברך באמת לאמתו ומאחר שאינו מועיל כל אלה על בן הוא מתחיל לעסוק בספורי מעשיות (...)
שעל ידי ספורי מעשיות של הצדיק האמת מעוררין מהשנה את בני אדם שנפלו בשנה וישנים את ימיהם...
(ר' נתן מנמירוב***, הקדמה לסיפורי מעשיות)

· מדוע לדעתכם ר' נחמן הפסיק ללמד תורות והתחיל לספר סיפורים? מה יש בסיפור שאין ב"תורה", שבכוחו לעורר ישנים? · מה יש בסיפור שלא קיים באמירה רגילה, שיכול להוביל לשינוי אישי וחברתי? האם אתם יכולים לראות זאת בשני הסיפורים שקראתם?

* רבי נתן שטרנהרץ (אוקראינה, 1780-1844) המוכר גם כרבי נתן מנמירוב או רבי נתן מברסלב (בשמו העממי מוהרנ"ת) היה תלמידו המובהק של ר' נחמן מברסלב, מפיץ תורתו המרכזי ומנהיגה-בפועל של חסידות ברסלב אחרי מות רבו.

* רבי נחמן מברסלב (מאומן) (אוקראינה, 1772-1810) היה מייסד חסידות ברסלב. היה אדמו"ר מקורי שהדגיש את המבטלות הרבות בדרך לדעת האל ואת חשיבות השמחה, הפשטות והתמימות.

* חיים באר (רבלבסקי) (ישראל, - 1945) הוא סופר ומשורר ישראלי, פרופסור אמריטוס לספרות עברית באוניברסיטת בן-גוריון.